

ОСОБЕНОСТИ ЗУКОВИЋЕВЕ ПРОЗЕ

(Љубомир Зуковић, *Семе распре проклијало*, Академија наука и умјетности РС, Бања Лука, 2010.)

Професор народне књижевности, врстан научник и сјајан предавач, Љубомир Зуковић, својом првом књигом приповедака *Семе распре проклијало*¹ потврђује се и као прозни писац. У његовом приповедању, језику, избору мотива, убличавању ликова и развијању сижеа препознајемо даровитог приповедача чији је уметнички поступак дубоко укорјењен у нашој усменој традицији.

Своје теме и јунаке Зуковић проналази у локалним, завичајним причама и анегдотама, просторно ограниченим висовима Дурмитора и заравнима Полимља, а темпорално одређеним периодом након Другог светског рата, од времена терора УДБЕ и ИБ-а, до савремених збивања поткрај XX века. Ондашњи, па и данашњи друштвени сукоби у тим и иним српским крајевима, примарно су изазвани режимским устројством. Начин на који су провођене као и интезитет које су имале, те идеолошке и политичке кампање, значајно ће одредити многе животне судбине, а својом догматском снагом погубно утицати на свест појединаца и њихових породица. Жртве тих догми неретко су били они који нису могли или нису хтели да их превладају, а последице таквих процеса испаштали и њихови потомци. Код већине судионика тих нечасних радњи, наглашена је разорна моћ мржње и жеље за осветом, а то зло се често окретало против њих самих. Тровало их и гушило. Зуковић у приповетци *Да прошлост лакше прође*, тематизује једну од многих врло "суптилних" метода обрачуна "правоверних" са "назадњацима" и "петоклонашима". Да би понизили свештена лица, божје угоднике, острашћени војници партије, прибегавају разноврсним мерама превапитавања. У свом идеолошком слепилу, без икаквих моралних скрупула, нису презали од најокрутнијих злодела ни према својим "поштеним и лаковерним" истомишљеницима. Али, поред тих лаковерних и поштених, опижених идејом истинском братства, јединства, опште једнакости, убијани су, затварани, пљачкани и прогањани и сасвим недужни. "Мучили ме, бели, јесу: узимали и пљачкали немилице, и порезима и прирезима; гонили за шта су стигли, а стизали су више него што се могло поднети", каже Вукомир и додаје да "нису никога тако, и са толико осветничког уживања пони-

* vojokovacevicbg@gmail.com

¹ Све примере наводимо према издању *Семе распре проклијало*, Академија наука и умјетности РС, Бања Лука, 2010.

жавали, као што су то чинили са својим бившим газдама и послодавцима" (226). Експресивни описи проживљавања јунака и задатих околности, каткад натуралистички огољени, осенчени су хришћанском благошћу, и онамо где превладава мржња и злурадост, Зуковић трага за зрнцем доброте. У истоименој приповеци опомиње на груба понижавања црквених лица: "Било па прошло. Заборави!... Збацио сам поган с грбаче, измирио се са његовом грубом шалом, дрским сеоским шеретлуком и сад покушавам да мислим о нечему другом, о ономе шта ми сутра ваља радити, каже свештеник минимизирајући своје муке, сводећи их на "грубу шалу и сеоски шеретлук". Он мудро прекорава свог ђака што је заинтачио па све једно те исто. Опомиње га да је душевни терет тежи од физичког. Ако не будемо заборављали и праштали и даље ћемо оног што нас је јахао носити на леђима: "Памтићеш га и носићеш га док си жив. Сам ћеш га себи товарити и придицати на грбачу. А биће ти све тежи и тежи што га дуже носиш. Стално ће те грести срамота, душу тровати кајање и луда жеља да му се осветиш. Ту ти боље освете нема, нити је може бити, од брзог заорава, а ни веће штете и муке од те твоје луде приче... Много је теже од кила на леђима носити у души мржњу и кајање, а онајтеже жудњу за осветом. Тог се терета човек најтеже ослобађа. Други нам га товари, а после га сами себи вежемо и притежемо" (233-234). Јеванђеоска порука овог дијалога између попа и ђака, свагда приправних да пруже помоћ онима у невољи, садржи обележја пословичног израза, те дубином мисли превазилази описану епизоду.

Ослоњена на свеже народно памћење из времена имформбироа, аутор лучи никоговиће и "тањевину" од стамених, етички постојаних личности. У приповеткама *Синовчеви записи*, *Семе распре проклијало*, *Кожни капут*, сликовито су илустроване судбине "окужених", мучених и прогањаних од своје разбраће. Њихови "грехови, као наследна кривица, преношени су на целу фамилију, чак и на оне који још нису рођени. Функционалним укрштањем приповедачких поступака те честим променама нараторске позиције, најчешће дате из угла свезнајућег казивача, аутор динамизира сцену, маркира судбине људи и њихове поступке, који, просејани кроз живот и време, потврђују хуманистичко начело победе правде и истине над злом. У наслову назначено *семе распре*, посејано у завичајном врту, поприма универзалну вредност. Распре вазда и свуда *клијају* и као коров се шире и ако се не плевне, посебно на разуђеном и неуређеном српском историјском и географском простору Зуковић приповеда о вечитом сукобу добра и зла, али несумњиво алудира на вечиту српску неслогу.

У већини његових приповедака сучељавају се ти општељудски принципи, ситуирани у прилично нарушен "аркадијски" амбијент, у забачена планинска села, где још увек нису затрти патријархални корени, самопрегор и поштење. А поратна збивања, деобе, прогони и незнабоштво, ударили су управо на те исконске вредности, смутили памет и унизили човека као хумано биће.

У првој приповеци *Стана Раичева*, насловљеној по главној јунакињи, судбина појединца уздигнута је изнад породице и колектива. У том сплету личност стана је била тиха и смерна, тако да су је сви хвалили: "Уста има, а језик нема, говорили су једни. Е, дабогда, брате, мој се мили сваки онако оженио као што се оженио Раич. Неће,, богами, ни сваки сто-ти" (14). Смерношћу и усрдношћу, топлином и љубављу, Стана је пленила све у одвећ припростој средини. Те врлине се, међутим, у времену (пре)наглашене индивидуализације и родне равноправности другачије схватају и вреднују другим мерилима. У таквој друштвеној заједници ретко кад би жена, која беспоговорно прихвата заповести и обичајне норме са неписаним али утврђеним појавним облицима, скренула на себе позорност. Али, писац управо проблематизује такве судове, сучељава старе, "патријархалне назоре са новим, урбаним и модерним. Самеравајући две средине, два етичка кодекса и антиподне светоназоре, у приповеткама *Стана Раичева* и *Саплету, оплету*, примереним изразом, синтаксичким конструкцијама са изворним дијалекатским обележјима те другим колоквијалним, исквареним језиком улице, уобличен је стамен и узвишен карактер жене-јунака наспрам опсенара огрезлих у неморал. Сагласно Станином животном добу и нарави, писац прониче у њена најдубља осећања и танане трептаје њене душе у разноврсни животним ситуацијама, како у односу према породици тако и у односу према другим личностима у социјаном окружењу. Младачка чиста ишчекивања изабраника, љубавни занос, и сва друга обележја прикладна младости, озарују ову причу. Како је зазорно отворено изражавати љубавна осећања, немоли се разметати њима, писац Станине изразе љубави, исказује посредно, навођењем појединих детаља у којима се та осећања најчистије и верно испољавају. "Од Раичеве родбине Стана је највише волела заову Даницу... Кад јој се Данило Баћков назвао муштеријом, ишла је Стана чак у Пиву, тобоже да преда оснутац поњава на ткање, а овамо – да види је ли момак као што гаљ кажу, а да се успут још о понечем распита. Вратила се весела и, увече, музући овце са заовом, гњурале су лица у овчија руна, а узбуђени шапат им се мешао са шумом млека које је у бритким млазовима пунило каблове. Њих су младе жене чврсто стезале коленима" (стр. 15). Спонтани излив радости због лепих вести, узбуђење и срећу младих жена, разоткрива њихово пригушено кикотање док обављају свакидашње кућне послове. Девојачко осећање писац, дакле, не именује, бар из два разлога, да не наруши приповедње и патријархални канон, јер према овом патријархалном канону ни љубав према мужу, деци или фамилији не изражава се јавно – пред другима наочиглед. Зато крајње сведено исказује, рафинирана осећања младих жена, сугеришући при том само њихова унутрашња превирања, зебњу и надања. Да муж стане у заштиту жене, као што се Раич исприсио пред братом, то се могло догодити само у некој посве изузетној прилици. и заштитио је: "Блед и занемео од бола и изненађења, Раич је стајао оборене главе. Наједном се тргну, подиже главу, чврстим кораком приђе брату и одгурну га у страну, а своју жену пажљиво

прихвати за руку и подиже је. Никада јој се раније није тако дуго и с толико нежног осећања загледао у лице" (18). Љубав и заштитнички однос у овом случају продубио је неизрециви бол због губитка детета у насумичној пуцњави, често крвавом свадбеном декору, на веселу Станине заове. На ванредан начин писац истиче моралну и емотивну снагу Стане Раичеве. Њено суспрезање властитог бола зарад добра целе породице, иако мајчину патњу због погибије детета не може ублажити ништа. Остарели свекар, зато, премда и сам скрхан болом, скида капу и клања се пред трагичном хероинином: "Хвала ти, шћери моја. Ти склони своје мајчинско срце и не ископа ми кућу данас да се у причи казује док је људи. Ти, чоче од чо'ека, стеже срце и преже да радије сама ноћас кукаш за својим сином, него да с тобом закука још двадесет мајки данас, а сутра још сами Бог зна колико" (стр. 19). И у овој краткој епизоди, засићеном епским патосом, Зуковић маниром врсног приповедача, издваја само карактеристичне детаље породичне драме који рефлектују унутрашње, душевно стање њених протагониста. Коришћењем лексичке грађе са изворним дијалекатским особеностима и посебном семантичком пуноћом, Зуковић уверљиво обликује карактере својих јунака и уверљиво дочарава амбијент, атмосферу, друштвене прилике једног раздобља који битно утичу на њихов живот. Завичајност, лексички колорит и фолклорни елементи, доприносе да ова епска фреска буде још упечатљивија. Зуковићеве приче су и оригиналан подсетник на неке врлине и вредности патријархалног живота које неумитно застире цивилизацијски нанос једног доба препуног нових опсена и обмана.